

BOSHLANG‘ICH SINIF O‘QUVCHILARIDA TABIATGA ONGLI MUNOSABATDA BO‘LISHNI SHAKLLANTIRISHDA TABIIY FANLARNING IMKONIYATLARI

Sayfetdinova Dildora Ikramitdinovna

“University of economics and pedagogy” NOTM assistenti.

Asqarova Vasilaxon Mirzajon qizi

“University of economics and pedagogy” NOTM, 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tabiatga ongli munosabatni shakllantirishda tabiiy fanlarning roli va imkoniyatlari tahlil qilingan. Tabiiy fanlar o‘quvchilarda ekologik madaniyatni rivojlantirish, atrof-muhitga bo‘lgan hurmat hissini uyg‘otish hamda amaliy mashg‘ulotlar orqali nazariy bilimlarni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tabiiy fanlar ta‘limi zamonaviy jamiyatda yosh avlodni ilm-fanga qiziqtirish, ularda analitik fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish va mustaqil izlanishga undashda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘quv jarayonida amaliy faoliyatni qo‘llash orqali nazariy bilimlar hayotiy voqeliklar bilan bog‘lanadi, bu esa ta‘lim samaradorligini oshiradi. Tabiiy fanlar ta‘limi nafaqat aniq bilimlarni o‘rgatishga, balki o‘quvchilarda dunyoni anglash, kashf qilishga bo‘lgan qiziqish va motivatsiyani shakllantirishga ham qaratilgan. Ushbu jarayonda hissiyotning roli muhim ahamiyatga ega. Chunki hissiyot o‘quvchilarni o‘qitish jarayoniga yanada chuqur jalb etadi, bilim olish jarayonini yanada mazmunli qiladi va uzoq muddatli xotirada saqlanishiga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich sinf, tabiiy fanlar, ekologik tarbiya, tabiatga ongli munosabat, qiziquvchanlik, hissiyot, amaliy mashg‘ulotlar.

Kirish: Tabiat inson hayotining ajralmas qismi hisoblanadi. Ushbu omil boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga bolalikdan atrof-muhitni asrash va tabiatga ongli munosabatni shakllantirish mas‘uliyatini yuklaydi. Ushbu jarayonda tabiiy fanlar muhim ahamiyatga ega bo‘lib, ularning mazmuni o‘quvchilarda ekologik madaniyatni rivojlantirish uchun imkoniyat yaratadi. Maqolaning maqsadi tabiiy fanlar darslari orqali o‘quvchilarda tabiatga ongli munosabatni shakllantirish imkoniyatlarini yoritishdan iborat.

1. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlari: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilish jarayonining yuqori darajada faolligi va qiziquvchanligi bilan ajralib turadi. Ushbu davrda bolalarning psixologik xususiyatlari:

- ❖ **Qiziquvchanlik:** yangi bilimlarni oson o‘zlashtiradi.
- ❖ **Hissiyotning ustunligi:** atrof-muhitga nisbatan sevgi va hurmat hissini rivojlantirish qulay.

❖ **Amaliy faoliyatga qiziqish:** darslarda interaktiv va eksperimental metodlardan foydalanish samarali hisoblanadi [1, B.3].

Boshlang'ich ta'lim bosqichi har bir bola hayotida alohida ahamiyat kasb etadi. Aynan shu davrda o'quvchilarning bilishga bo'lgan intilishi, atrof-muhitga nisbatan qiziquvchanligi va bilim olishga bo'lgan ijobiy munosabati shakllanadi. Bu jarayonni pedagogik va psixologik nuqtayi nazardan chuqur o'rganish bugungi kunning dolzarb vazifalaridan biridir [2, B.3].

Qiziquvchanlikni rivojlantirish omillari. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida qiziquvchanlikni rivojlantirish uchun quyidagi omillar muhim ahamiyatga ega: O'quv jarayonida faollikni ta'minlash. Darslarda o'quvchilarning faol ishtirokini ta'minlash uchun interaktiv metodlardan foydalanish, masalan, savol-javob, guruhli muhokamalar va rolli o'yinlar samarali hisoblanadi [3, B.27].

Muammoli vaziyatlar yaratish. Bolalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirish uchun dars davomida muammoli vaziyatlarni yaratish zarur. Masalan tabiatshunoslikda kashfiyot qilingan yangi ma'lumotlar haqida suhbatlar o'tkazish ularning bilim olishga bo'lgan ishtiyoqini oshiradi [4, B.32].

Individual yondashuv. Har bir bolaning o'ziga xos qobiliyat va qiziqishlarini hisobga olish orqali ularning o'zini ko'rsatishiga imkon berish muhim. Masalan, ijodkorlikni talab qiluvchi topshiriqlar orqali har bir bola o'z fikrini ifodalashda mustaqil bo'lishga o'rganadi [5, B.19].

Rag'batlantirish va motivatsiya. Rag'batlantirishning turli shakllari, jumladan, maqtov, sovg'alar yoki yaxshi baholar orqali o'quvchilarni qiziqitirish mumkin. Bu usullar ularda o'ziga ishonchni mustahkamlaydi va bilim olishga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi [6, B.45].

Hissiyotning ta'limdagi ahamiyati: Hissiyot – bu insonning ichki kechinmalari bo'lib, u xulq-atvorda va qaror qabul qilish jarayonlarida muhim omil hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, hissiyotlar ta'lim jarayonida nafaqat motivatsiyani oshiradi, balki bilimlarning samarali o'zlashtirilishini ta'minlaydi.

Tabiiy fanlarni o'qitishda hissiyotlarni uyg'otishning bir qancha samarali usullari mavjud:

❖ **Amaliy tajribalar va eksperimentlar:** Amaliy mashg'ulotlar o'quvchilarda hayrat va qiziqishni uyg'otadi. Masalan, kimyo darsida rangli reaksiya o'tkazish yoki biologiya darsida mikroskop ostida hujayralarni kuzatish orqali o'quvchilarni ilmiy jarayonlarga yaqinlashtirish mumkin.

❖ **Haqiqiy hayotiy misollarni qo'llash:** Tabiiy fanlarni hayot bilan bog'lash hissiy ta'sirni kuchaytiradi. Masalan, ekologiya darslarida global isish yoki suv resurslarining kamayishi kabi muammolarni muhokama qilish orqali o'quvchilarni faollikka chaqirish mumkin .

❖ **Innovatsion texnologiyalardan foydalanish:** Virtual laboratoriyalar va interaktiv platformalar orqali tabiiy fanlarni yanada qiziqarli qilish mumkin. Bu o‘quvchilarda kashfiyot zavqini oshiradi va ta’lim jarayonini hissiy jihatdan boyitadi.

❖ **Ijodiy yondashuv:** Fanlararo integratsiya o‘quvchilarning fantaziyasini ishga solib, hissiyotlarni rag‘batlantiradi. Masalan, san‘at bilan ilmni birlashtirish orqali tabiiy fanlarni noan‘anaviy usullarda o‘qitish mumkin .

Amaliy faoliyatning ahamiyati: Amaliy mashg‘ulotlar o‘quvchilarda bilimga bo‘lgan ehtiyojni uyg‘otadi va fanga qiziqishni oshiradi. Ushbu faoliyat o‘quvchilarni mustaqil eksperimentlar o‘tkazishga, natijalarni tahlil qilishga va xulosalar chiqarishga o‘rgatadi. Shu bilan birga, o‘quvchilar tabiat qonuniyatlarini yanada chuqurroq tushunib, o‘z kashfiyotlarini amalga oshirish imkoniyatiga ega bo‘ladilar [7, B.3].

Qiziqishni oshirishda amaliy mashg‘ulotlar roli. Amaliy faoliyatni tashkil etish jarayonida quyidagi jihatlar alohida ahamiyatga ega:

❖ **Laboratoriya tajribalari** – laboratoriya ishlarini bajarish orqali o‘quvchilar nazariy bilimlarni amalda sinab ko‘radilar. Masalan, kimyo fanida o‘tkazilgan reaksiya natijalari o‘quvchilarda kuchli taassurot qoldiradi va mavzuni yaxshiroq tushunishga yordam beradi [8, B.45].

❖ **Tashqi muhitda kuzatuvlar** – tabiatni kuzatish va undagi jarayonlarni o‘z ko‘zi bilan ko‘rish o‘quvchilarning qiziqishini kuchaytiradi. Masalan, biologiya darsida o‘simliklarning o‘sish bosqichlarini kuzatish ularning biologik qonuniyatlarni tushunishlariga yordam beradi [9, B.22].

❖ **Ilmiy loyihalar** – o‘quvchilar tomonidan ijodiy loyihalar ishlab chiqish jarayonida ular o‘z mustaqil ilmiy izlanishlarini amalga oshiradilar. Bu ularda ijodkorlik va mas’uliyatni rivojlantiradi [10, B.10].

Innovatsion yondashuvlar: Zamonaviy texnologiyalar va STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) ta’limi orqali tabiiy fanlar darslariga yangi qiziqarli shakllar olib kirish mumkin. Masalan, raqamli laboratoriya uskunalari yordamida o‘quvchilar o‘z eksperimentlarini yuqori aniqlikda amalga oshirishlari va o‘z natijalarini boshqalar bilan baham ko‘rishlari mumkin [11, B.78].

2. Tabiiy fanlarning o‘quvchilarda ekologik tarbiyani rivojlantirishdagi roli: Tabiiy fanlar tabiat qonunlarini o‘rganish orqali o‘quvchilarda quyidagi fazilatlarni shakllantiradi:

❖ **Bilim olish:** Tabiiy fanlar darslarida ekologik masalalarni tushuntirish orqali o‘quvchilar ekologik muammolarni anglaydi.

❖ **Ekologik madaniyatni shakllantirish:** O‘quvchilarga atrof-muhitni asrash bo‘yicha mas’uliyatni singdirish imkoniyati yaratiladi.

❖ **Amaliy ko‘nikmalarni rivojlantirish:** Amaliy mashg‘ulotlarda o‘rganilgan bilimlar real hayotga tatbiq etiladi [12, B.15].

3. O‘qitishda foydalaniladigan metodlar va vositalar: Tabiiy fanlar darslarida samarali natijaga erishish uchun quyidagi metodlardan foydalanish tavsiya etiladi:

Metodlar	Tavsif	Misol
Interaktiv usullar	O‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi.	Guruhli munozaralar, ekologik masalalar bo‘yicha rolli o‘yinlar.
Eksperimentlar	Tabiat hodisalarini amaliy o‘rganish imkonini beradi.	Suvning tozaligi yoki o‘simliklarning o‘sishi bo‘yicha laboratoriya ishlari.
Vizual vositalar	Tabiatni tushunish uchun vizual materiallar bilan ishlashni osonlashtiradi.	Ekologik masalalarni ko‘rsatadigan rasmlar va videofilmlar

1-jadval: Tabiiy fanlar darslarida samarali natijaga erishish uchun foydalaniladigan metodlar

4. Tabiatga ongli munosabatni shakllantirish bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlar

Amaliy mashg‘ulotlar o‘quvchilarning tabiatga munosabatini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. Quyida bir nechta amaliy mashg‘ulotlar misollari keltirilgan:

Mashg‘ulot turi	Tavsif
Tabiatda kuzatish ishlari	O‘quvchilar o‘simlik va hayvonlarni kuzatib, ularning hayoti haqida ma’lumot to‘playdi.
Ekologik loyihalar	Guruh bo‘lib daraxt ekish, maktab atrofini tozalash kabi loyihalarda ishtirok etadi.
Tabiiy resurslarni tejash tadbirlari	Suv va elektr energiyasini tejash bo‘yicha qiziqarli vazifalarni bajarish.

2- jadval:Tabiatga ongli munosabatni shakllantirish foydalaniladigan amaliy mashg‘ulot turlari

Xulosa: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida tabiatga ongli munosabatni shakllantirish ta’limning dolzarb masalalaridan biridir. Tabiiy fanlar orqali ekologik tarbiyaga e’tibor qaratish nafaqat bolalarning bilimlarini oshirishga, balki ularda atrof-muhitni asrash bo‘yicha mas’uliyatni shakllantirishga xizmat qiladi. Kelgusida ushbu jarayonni takomillashtirish uchun innovatsion pedagogik texnologiyalardan keng foydalanish zarur. Tabiiy fanlar darslarida amaliy faoliyatning tashkil etilishi nafaqat o‘quvchilarning nazariy bilimlarini boyitadi, balki ularda mustaqil izlanish, analitik fikrlash va ilmiy qiziqish kabi muhim fazilatlarni shakllantiradi. Shu bois, ta’lim

jarayonida amaliy mashgʻulotlarni koʻpaytirish va ulardan samarali foydalanish ustuvor vazifalardan biri boʻlib qolmoqda.

Adabiyotlar:

1. Karimov Z. “Boshlangʻich sinfdagi taʼlim jarayonlari”. Toshkent: Oʻqituvchi, 2020.
2. Karimov A. Psixologiya asoslari. – Toshkent: Oʻzbekiston nashriyoti, 2020.
3. Smith J. Emotional Brain. – New York: Springer, 2019.
4. Brown L. Social Emotions. – London: Oxford Press, 2021.
5. Johnson K. Motivation and Emotions. – Boston: Academic Press, 2017.
6. Qodirov Z. Hissiyot va aql. – Toshkent: Maʼnaviyat, 2019.
7. Usmonov, M. *Tabiiy fanlar taʼlimida zamonaviy usullar*. Toshkent: Fan, 2020.
8. Karimov, A. *Kimyo darslarida innovatsion texnologiyalar*. Samarqand, 2021.
9. Rahimova, S. *Biologiyani oʻqitishda kuzatuv usullari*. Buxoro, 2019.
10. Abdullayev, X. *Ilmiy loyihalar va ularning taʼlimdagi oʻrni*. Toshkent: Oʻzbekiston, 2022.
11. Axmedov, N. *STEAM yondashuvi va taʼlimda amaliyot*. Nukus, 2023.
12. Abdurahmonova S. “Ekologik tarbiya metodikasi”. Samarqand: Zarafshon, 2018.